

Επιστροφή στα Θρανία

Ανδρέας Γιακουμακάτος - 31/05/2020

Το πνεύμα μιας νέας θεότητας πλανάται ανενόχλητο στις άδειες πανεπιστημιακές αίθουσες. Είναι το άυλο πνεύμα της εξ αποστάσεως διδασκαλίας, της εικονικής (στην κυριολεξία;) «μετάδοσης της γνώσης». Προέχει φυσικά η προστασία της υγείας του πληθυσμού, και από την άποψη αυτή είμαστε πολύ τυχεροί που όχι μόνο εκμεταλλευτήκαμε την ψηφιακή τεχνολογία για να κρατήσουμε ζωντανή τη σχέση με τους φοιτητές μας, αλλά γραπωθήκαμε επάνω της κυριολεκτικά για να εξασφαλίσουμε γενικότερα το πολύτιμο αγαθό της ενημέρωσης και ευρύτερα της επικοινωνίας με τον κόσμο. Τούτο μετρίασε σημαντικά τις συνέπειες του εγκλεισμού (ας σκεφτούμε τι συνέβαινε σε άλλες εποχές από την άποψη αυτή) και στήριξε επίσης τις δημόσιες προσπάθειες για την αντιμετώπιση της πανδημίας. Βέβαια, ο ψυχολογικός αντίκτυπος αυτής της τελείως ιδιαίτερης συνθήκης μόλις τώρα αρχίζει να μετριέται.

Η εξ αποστάσεως διδασκαλία δεν είναι κάτι καινούριο, καθώς εφαρμόζεται διεθνώς σε συγκεκριμένα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα και σε ειδικές εκπαιδευτικές συνθήκες. Στην περίπτωση μάλιστα της τρέχουσας κρίσης του κορωνοϊού, η υιοθέτησή της θα μπορούσε να ερμηνευθεί και ως εναρμόνιση με τις επιταγές του smart working, της εργασίας δηλαδή από το σπίτι για όλους τους συμμετέχοντες στην εκπαιδευτική διαδικασία. Φαίνεται, μάλιστα, ότι η κατ' οίκον απασχόληση τείνει διεθνώς να μετατραπεί σε νέο εργασιακό δόγμα, καθώς η πρόσφατη εμπειρία δείχνει να αλλάζει για πάντα παγιωμένες αντιλήψεις γύρω από την ίδια

την ιδέα της εργασίας. Με την κατ' οίκον απασχόληση επιτυγχάνεται εξοικονόμηση όχι μόνο προσωπικής ενέργειας, χρόνου και κόστους μετακίνησης, αλλά και όλων των άλλων εξόδων που συνδέονται με τη διημέρευση εκτός κατοικίας. Διευκολύνει μάλιστα τους νέους γονείς με μικρά παιδιά, για τους οποίους η εργασία από το σπίτι είναι μια σπουδαία λύση. Αρκεί βέβαια αυτή η πρακτική να μην αποτελέσει ένα είδος Δούρειου Ίππου, που θα δείχνει τον δρόμο για το σπίτι στο πιο αδύναμο -ακόμη και σήμερα- τμήμα του εργατικού δυναμικού, δηλαδή τις γυναίκες.

Η μαζική τηλεργασία είναι ευεργετική και για τις επιχειρήσεις, τουλάχιστον του τριτογενούς τομέα και εκείνου των υπηρεσιών, οι οποίες μπορούν να «μετακομίζουν» από τον παραδοσιακό χώρο εργασίας στα σπίτια των εργαζομένων, με όλα τα οικονομικά και διαχειριστικά ωφέλη που τούτο επιφέρει. Συνέβη ήδη με τις τράπεζες, που μετέφεραν την εργασία από τα υποκαταστήματά τους στις ιδιωτικές κατοικίες των πελατών, απομειώνοντας εντυπωσιακά τα λειτουργικά τους κόστη. Βέβαια, δίχως παγιωμένους εργασιακούς κανόνες, η εργασία μπορεί έτσι να γίνεται πιο ελαστική, με αποτέλεσμα τη χρονική επιμήκυνση προς όφελος των «πελατών» ή όσων απολαμβάνουν τις κάθε είδους υπηρεσίες. Με αυτόν τον τρόπο, όμως, γίνεται πιο προβληματική και η ημερήσια αποσύνδεση των εργαζομένων από το νέο εργαλείο τυραννίας, τον ηλεκτρονικό υπολογιστή.

Το πανεπιστήμιο όμως είναι μια επιχείρηση που παρέχει υπηρεσίες, με εργαζόμενους και πελάτες εγκατεστημένους στα σπίτια τους; Μπορεί το πανεπιστήμιο, για την επίλυση των προβλημάτων χώρων και υποδομών που συχνά αντιμετωπίζει, να προσφεύγει στην εξ αποστάσεως εργασία; Μπορεί το προϊόν αυτής της εργασίας, το περιεχόμενο του μαθήματος δηλαδή, να μετατρέπεται σε άυλο ψηφιακό υλικό που κυκλοφορεί ενδεχομένως ανεξέλεγκτα στο διαδίκτυο, έτσι ώστε να ικανοποιεί εκπαιδευτικές ανάγκες όχι μιας μικρής ομάδας φοιτητών αλλά δυναμικά ενός απεριόριστου αριθμού πανεπιστημιακών χρηστών-καταναλωτών; Τούτο θα μπορούσε να εμφανιστεί και ως το αυγό του Κολόμβου σε ό,τι αφορά το πρόβλημα της έλλειψης διδακτικού προσωπικού στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα, που, ειδικά στην Ελλάδα, οξύνθηκε δραματικά εξαιτίας της οικονομικής κρίσης. Αν είναι έτσι, κάναμε όλοι λάθος μέχρι σήμερα, όταν θεωρούσαμε την αξία του πανεπιστημίου και την ποιότητα της εκπαιδευτικής διαδικασίας άμεσα συνδεδεμένη με την αριθμητική αναλογία μεταξύ διδασκόντων και διδασκομένων, που στα κορυφαία ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα διεθνώς μπορεί να φθάνει σε σχέση μικρότερη του ενός (διδάσκοντα) προς δέκα (φοιτητές).

Η πρόσφατη εμπειρία μάς ξαναθύμισε τη σημασία ενός ανεκτίμητου αγαθού, της ζωντανής διδασκαλίας στην πανεπιστημιακή αίθουσα. Έστω και αν οι διδάσκοντες μπορεί να μην βρίσκονται πάντα στην καλύτερή τους φόρμα, έστω και αν οι φοιτητές μοιάζουν ενίοτε με ένα κοινό παθητικών ακροατών που -φαινομενικά τουλάχιστον- ενδέχεται να μην παρακολουθεί πάντα εκστατικά την παράδοση, η τελετουργία της φυσικής διδασκαλίας είναι μια αναντικατάστατη συλλογική διαδικασία. Ανεπαισθήτως αναπτύσσεται μια σχέση, ένα κλίμα και μια άυλη διάδραση, ικανή να μεταδώσει όχι μόνο την ουσία των πραγμάτων αλλά και το πάθος γι' αυτά, να μετατρέψει τους αδρανείς ακροατές σε υπεύθυνους σκεπτόμενους ανθρώπους. Η συμμετοχή και η παρουσία σε έναν κοινό χώρο είναι συμμετοχή σε μια ενεργό κοινότητα ανταλλαγής και ζύμωσης ιδεών, σε μια κοινότητα συνειδητών πολιτών. Τούτο ισχύει για τα θεωρητικά μαθήματα με τη διδασκαλία «από καθέδρας» και τις διορθώσεις θεωρητικών εργασιών· ισχύει ακόμη περισσότερο για πρακτικές ασκήσεις εργαστηριακής, σχεδιαστικής ή καλλιτεχνικής φύσης. Η συζήτηση και η ανταλλαγή είναι μια θεμελιώδης και αμφίδρομη λειτουργία αναμέτρησης και ωρίμανσης, όχι μόνο για τους φοιτητές αλλά και για τους καθηγητές τους.

Η ζώσα διδασκαλία είναι μια παράσταση όπου ο καλός δάσκαλος, σαν τον ηθοποιό στη σκηνή, αντιλαμβάνεται από την ελάχιστη κίνηση των σωμάτων, από τα βλέμματα, από την ανάσα των θεατών, πόση ανταπόκριση και ενδιαφέρον υπάρχει στο ακροατήριο για όσα λέει, πόσο ουσιαστική και αποτελεσματική είναι η τελετουργία της μετάδοσης όχι της γνώσης αλλά της αίσθησης, του βάρους, της σημασίας των πραγμάτων. Πόσο ελκυστικό μπορεί να είναι «το θέατρο στην τηλεόραση»; Ίσως η αναφορά να δείχνει αδόκιμη, αλλά από σημειολογική και επικοινωνιακή άποψη η διδασκαλία είναι, αντίστοιχα, μια πάλλουσα σκηνική δράση, που δεν μπορεί να κωδικοποιείται πίσω από μια ψηφιακή οθόνη 13 ιντσών ή και από ένα ακόμη μικρότερο smartphone, σε συνθήκες ιδιώτευσης και κατ' επέκταση αποδυνάμωσης της εξόχως πολιτικής διάστασης της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Εισαγωγική εικόνα: Μάθημα ιστορίας της αρχιτεκτονικής στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών

* Το άρθρο με τίτλο «Τα πανεπιστήμια και το άυλο πνεύμα της εξ αποστάσεως διδασκαλίας» δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «το Βήμα», 24 Μαΐου 2020.